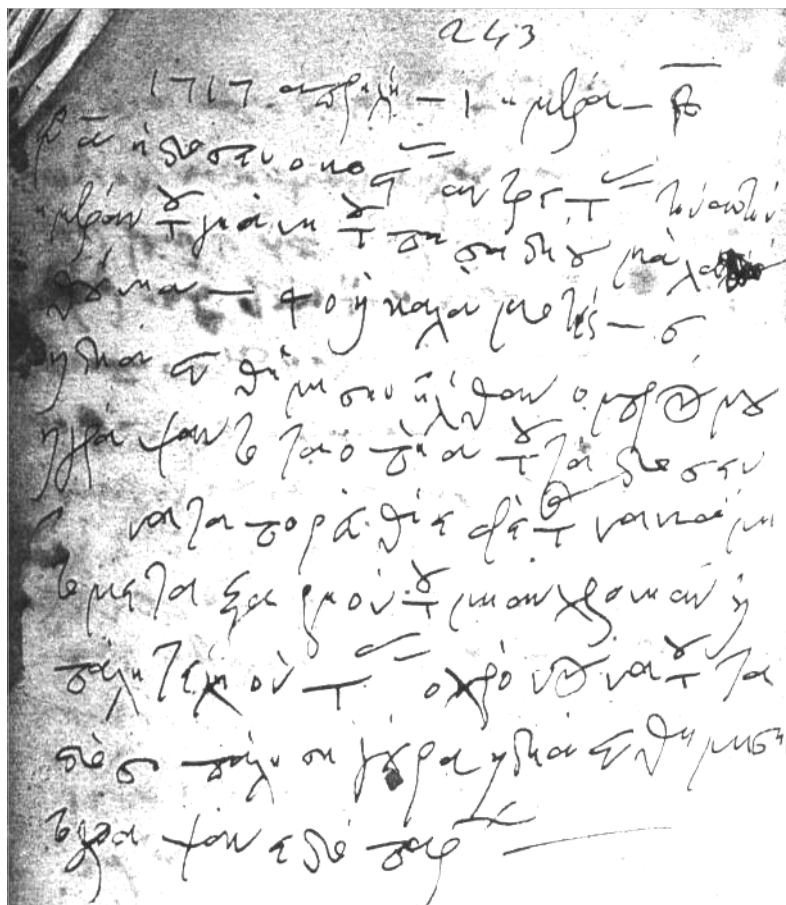

Δημήτρη Μελαχροινούδη

Συκαμινιές και αργαστήρια

Η καλλιέργεια της συκαμινιάς και τα αργαστήρια
γύρω στις αρχές του 18ου αιώνα

(Βιβλ. Κοραΐς Χειρ. 126/243)

Ομιλία που εκφωνήθηκε στο Πνευματικό Κέντρο Καλλιμασιάς
Στις 24-10-2004
Στα πλαίσια του προγράμματος Θράκη - Αιγαίο - Κύπρος
«Στο δρόμο του μεταξιού»

Περιοδικό Δάφνη
Χίος 2004

Κυρίες και κύριοι

Θυμούμαι στη δεκαετία του '40 ότι στην Καλλιμασιά υπήρχαν πολλές συκαμινιές και εμείς τα παιδιά περιμέναμε με αδημονία να ωριμάσει ο καρπός τους για να κάμομε ρεσάλτο. Τότε στα περισσότερα σπιτικά έθρεφαν μεταξοσκώληκες.

Ο Βλαστός στα «Χιακά» του το 1840 αναφέρει ότι στο μοναστήρι της Πλακουριώτισσας, κοντά στο χωριό, υπήρχε «σοβαρά βιομηχανία διμίτων. Μια παράδοση στην κατασκευή υφασμάτων από τις ίνες του μπαμπακιού και μεταξιού που παράγονταν στην περιοχή και η αρχή της χάνεται στις περασμένες εκατονταετίες.

Οι πληροφορίες μας για την καλλιέργεια της συκαμινιάς λίγο πριν τον 18ο αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του στα κεφαλοχώρια της Καλλιμασιάς και Καλαμωτής, προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από τους κώδικές τους¹. Και όσον μεν αφορά την Καλλιμασια πλησιέστερη προς την πόλη της Χίου, πολλά από τα λυτά φύλλα των κωδίκων έχουν χαθεί εκτός του 1726-1729. Έτσι το μέτρο σύγκρισης με το διοικητικό κέντρο των Μαστιχοχωριών την Καλαμωτή, όπου διασώθηκαν περισσότεροι κώδικες, δεν υπάρχει. Να σημειωθεί ότι στα ακαταχώρητα της Βιβλιοθήκης Κοραή υπάρχουν σχετικοί κώδικες, που η πρόσβαση παρουσιάζει δυσκολίες με τις επιπτώσεις στην έρευνα.

Στις δικαιοπραξίες της Καλλιμασιάς των αρχών του 18ου αιώνα, αναφέρονται, εκτός από το ίδιο το χωριό², συκαμινιές έξω από αυτό στις τοποθεσίες Καμινάκι³, Πλακωτή⁴, Άγιο Κωνσταντίνο⁵, Κουμαρωπά⁶, και Φροΐσια⁷, καλύπτοντας όλη τη διοικητική του περιοχή. Αξιοσημείωτο ότι σε πολλές περιπτώσεις πουλιούνται τα χωράφια «εξόχως την συκαμινέαν», για να μη χάσει την εκμετάλλευση της ο πωλών ιδιοκτήτης. Διπλή η εξήγηση για τούτο: Τα φύλλα τους χρησίμευαν για να θραφούν οι μεταξοσκώληκες και ο γλυκός καρπός τους για Παρασκευή πετιμεζιού.

Για την Καλλιμασιά πρώτη αναφορά για αργαστήρι γίνεται το 1714. «Η Σταματού του πραμένου πουλί προς τονιον αυτισ το κοσταντιν το αργαστιριν πουφένου με όλα του τα δικαιώματα δια τιμις ασλλ-4 1/2 κε τις τα εδοσεν κε ήλαβε το ασγαστήριν ης τα χερια του να το καμι ος θελι πουλίσι χαρίσι... εγενετο εις έτος -1714 Φεβρουαρίου -1.....»⁸

Δεύτερη αναγραφή υπάρχει τον Απρίλη του 1722 που ο «Ίω Ψιμίδην» πουλεί «στον Ίω χαζιράκιν και προς την συμβίον του πλουμού το ασγαστήριον το έχι εν τι θεσι απάνο πόρταν κε

με το σπίτιν από πάνω καθος εστιν κε βρίσκουντεν. μετά πασών των δικεομάτων αυτόν.....»⁹ Τέλος «η αργιρι θιγατερα τουγεοργι σταμουλι πουλι προς τιν μιτεραναυτις... κε το ασγαστηριοντο ηκαμεναγοραν από τον ανιρ αυτις πλισιον... το λιβαδιν1729 μαΐου 25»¹⁰

Για την Καλαμωτή ήδη στο 1681 αναγράφονται δυο πωλήσεις χωραφιών «εν τι θεσι αγιον νικόλαον¹¹ και ερηνάν¹² εξόχος τιν σικαμινέαν». Τρία χρόνια αργότερα προικίζεται στη θέση Κουμανιά μόνο η μία σκέλλα του συκαμινιδακιού από το βόρειο μέρος.¹³ Οι αναφορές για συκαμινιές σταματούν το 1737 με το πάχτωμα συκαμινιάς στην Ερινάν «την πιον μικρήν» για τέσσερα χρόνια με μίσθωμα δύο ασιλάνια.¹⁴

Τα αργαστήρια εντοπίζονται το 1705 στην Αγιά Παρασκευή¹⁵ και το 1716 με το νοίκιασμα «σγαστηριού» στο Λιβάδι.¹⁶

Ακόμη το 1706 ο νοτάρος Γεώργιος Αληθινός Νομικός «έκαμε συντροφίαν» δηλαδή συνεταιρίστηκε «με το ξένο σαματιανό για αγορά χρειαζούμενων του αργαστηριού».¹⁷

Το 1717 «ήδοκεν ο κόστας αντρέτας του γιάνησασαδιού ασιλάνια -40 και καλαμοτίς -6 να τα πορευθή εφέτοςνα κάμη το μεταξαριόν του μίαν χρονίαν και πάλι τελιόνοντασο χρόνος να του τα δόκη σιγούρα...»¹⁸

Το 1732 νοικιάζεται αργαστήρι για χρόνους έξι και ασιλάνια επτά. ¹⁹

Τέλος το 1737 γίνεται πώληση «σγαστηριού που φαίνουν με όλα τα δικαιώματά του ήγουν με το κτένιν και ξυλόκτενον και ότι άλλο έχει το ασγαστήριν».²⁰

Ο νοτάρος που προαναφέρθηκε στις ενθυμήσεις του, δηλαδή τις σημειώσεις που έκαμνε στον κώδικα, μας δίνει μοναδικές πληροφορίες για τις συκαμινιές όπως τα παρακάτω για την ανομβρία του 1705, για την οποία γράφει παραστατικά:

«1705 -απρηληω-2-μεγαλι Δευτέρα επήγαν τακονήσματα ης τον αγιον εληά τον κάτω κε πήγαν -9- χορία. νένητα. καθαράχτης. κηνή. βουνός. φλατζηα. πατρκά. καλαμοτή. αρμόληα. κε πηργήν. κε ήρταν η νενητούση όλη με τα κονήσματα. από μέσα απέ το χορή ο μασ. κε επήγαμεν μαζήν. -κε την μεγάλην τρήτην επήγαμεν. ης την σηκηληά-11 χορια. καθαράχτης. νένητα. μέσα δηδήμα. όξο δηδήμα. κηνή. βουνός. φλάτζηα. πατρι κά. καλαμοτή. αρμόληα κε πηργήν. την μεγάλην τετράδιν. επήγαμεν ης την ελάταν. στη φανερομένην. καλαμοτή κε πηργήν. ήστερη εξαναπήγαμεν με 21-ημέρα. ης την ση

κηλιά. και επήγαν. όλα. τα λακοχόρια
ποβολής. απέ την καλημασηά οσ το
χορίο μας την καλαμοτί [.....
.....]
ήτον μεγάλη ανηδριά. οπου δεν ήπη
εν η γή μέσα στον κάμπον κήλησμα
κε ξεράθηκαν κε τα σητάρια πρην
έρτη ο καιρός».21

Ανάλογες ήταν οι επιπτώσεις της ξηρασίας κρί-
νοντας από τη συνέχεια:

«1705-μαΐω

πέσαν τα σηκαμνόφιλα. τοσον ακρι
[βα] ότη ερίζαν η ανθρωπι. τα σκουλη
[κια] κε εδίγαν τα φίλα. ης το ζήγι
[.....] παράδες την οκάν
[.....] μηδε βρισκουντα
[.....] λον. το νιση. επίγε
[.....] η οκά»21

Όμως την ίδια χρονιά κάμνει προετοιμασία φυτέ-
ματος και γράφει:

«-1705- βολοσήκωσα στην πλατιά επίρα εργά-
την (μεροκάματα 29, εργάτες14)»22

«1706- εγήρισα το χοραφάκιν του ποταμού από
την συκαμινιάν κε μέρωσα τω και φύτεψατω κε
συκαμνόφιτα. καταβολάδα με κλαδιά»23

«1710- φεβρουαρίω Εφίτεψα εις την πλατιάν
νότιον μέρος τέσσερις διαστόλους αμπέλιν πηρή-
κηα κε σηκαμνόφυτα κε ήρχισα απέ τον ποταμόν
κε εφύτεψά τω την άνωθεν χρονιά ος του βαρ-
λά»24

Παράλληλα με τις συκαμινιές και τα εργαστήρια,
ανάλογες αναφορές την ίδια χρονική περίοδο
γίνονται για τους σκλάβους και τα κοπέλια.

Η ύπαρξη δούλων στην Καλαμοτή σημειώνεται
μέχρι το τέλος της περιόδου που αναφερόμα-
στε.25 Το 1737 ο «γιάννης μαυροθήρης» στη
διαθήκη του «αφήνη τα ρακοχαρκώματά του με
όλα τα δικαιώματα δια το χρέος όπου χρωστεί
και αν δεν προφθάνουν τα χαρκώματα αφήνη και
τον δούλον ήγουν να τον πουλήσουν».

Για τους δούλους ο νοτάρος Γεώργιος Αληθινός
Νομικός μας δίνει μια πολύ ενδιαφέρουσα πλη-
ροφορία στις ενθυμήσεις του:

«1715- εσήκοσεν ο τούρκος λεσκέριν -200 χη-
ληάδες λαόν κε πρώτον μεν επήγεν στην τήνον
κε επήρε το κάστρον κε έκοψεν τους όλους ος -5
χηληάδες ψυχές κε τους άλλους με γυναίκες κε
πεδιά τους εσκλάβωσεν όλους κε επούλησεν κε
πολλούς εις την χίον.

Αυτή η ενθύμησις μας δίνει την απάντηση για τη
πτώση της τιμής των σκλάβων από το 1715 και
μετά.

Στην Καλαμοτή παρατηρείται η συντριπτική

συγκέντρωση κοπελιών παρά στα υπόλοιπα χω-
ριά του νησιού. Αναφέρομε ένα συμβόλαιο
του 1686 για πρόσληψη κοπελιού, συμβόλαιο
που γίνονταν και για εισπρακτικούς λόγους.

«Εις το όνομα του κυρίου αμίν. ο φίλιππος κα-
ριωτάκιν του παπά Ιωάννη και κώστας μαΐστρος
έμπροσθεν εμού του νοταρίου και των κατωθεν
μαρτύρων ισιάζουντεν αμφότεροι και απομένει ο
άνωθεν φίλιππος να δουλέψη τον κώσταν χρόνον
έναν εις πάσαν υπηρεσίαν και δουλείαν και θέ-
λημα του άνωθεν κώστα και απομένει να του
δώσει ο κώστας διά τον κόπον του ρόγαν τον
έναν χρόνονασλ-2. Τελειώνοντας ο χρόνος να έχη
να του δίνη τα άνωθεν δύο ασλ. χωρίς την ενα-
ντιότητα και δυο φορεσιές ρούχα και παπούτζια
όσα κατελύση. εγράφη και ανεγνώσθη το παρόν
εν τω οίκω του άνωθεν κώστα έτει 1686 μαΐω
24”.

Τα περισσότερα συμβόλαια έγιναν το 1716
και 1717, 16 και 11 αντίστοιχα. Προέλευση των
κοπελιών, 6 από Άνδρο, 4 από Ρόδο, 5 από Ικα-
ρία, και από 1 από Μύκονο και Σύμη. Τα χιώτι-
κης καταγωγής από ένα από Αρμόλια, Βέσσα,
Δαφνώνα, Θυμιανά, Νεχώρι, Πατρικά, Παρπα-
ριά και Βολισσό, από δύο από Ελάτα, Θολοπο-
τάμι, Νένητα, από τρία από Αγ. Γεώργιο, Αυγώ-
νυμα και Φλάτσια και πέντε από το Πυργί.

Τα περισσότερα κοπέλια είχαν τα αφεντικά Κώ-
στας Αντρέας (7 από 1703-1706) και ο Γιώργης
Μαΐστρος του Ληο (6 μεταξύ 1716-1717).

Από τις εγγραφές των κωδίκων εξάγεται το συ-
μπέρασμα ότι στην Καλαμοτή, διοικητικό κέν-
τρο των 21 Μαστιχοχωριών συνέβαλαν πολύ-
στη σηροτροφία και την παραγωγή μεταξιού γε-
νικότερα, τόσο οι σκλάβοι όσο και τα κοπέλια,
αφού η αύξηση του αριθμού των συμβολαίων
τους, συμβαδίζει σε ανάλογη συχνότητα δικαιο-
πρασιών με αντικείμενο τις συκαμινιές και εργα-
στήρια.

Γραπτές μαρτυρίες για την ύπαρξη συκαμινιών
μας πληροφορεί ο Δημήτρης Κοκκινάκης ότι
υπάρχουν από το 1398 όπου μια Εβραία δωρίζει
μερικές μουριές στην περιοχή του Αγίου Βλασί-
ου στον Κάμπο.

Σήμερα ελάχιστα δέντρα υπάρχουν και ολοένα
εξαφανίζονται.

Την ύπαρξή τους μας υπενθυμίζουν τρεις παροι-
μίες που βρήκαμε στα «Χιακά Ανάλεκτα» του
Κων/τίνου Ν. Κανελάκη, 1890:

«Η καλή μεταξουρού τάγη Σιδερού κουκουλού»
για πρώιμη παραγωγή μεταξιού με μεταφορική
έννοια όπως και η παροιμία για όσους δεν κά-
νουν έγκαιρα τις υποχρεώσεις τους:

«Το Μα φυτεύουν συκαμαιάς, τον Αύγουστον αμπέλια».

Αλλά και η παροιμία με διαχρονική ισχύ:

«Καλά `νε τα μεταξωτά, μα θουν `πιδέξιο κόλο».

Τελειώνοντας προτείνεται η διάσωση όσων συκαμινιών υπάρχουν αλλά και φύτεμα νέων στα πλάγια των δρόμων έξω από τα χωριά.

Πέραν του ιστορικού ρόλου που έπαιξαν στην περιοχή, ίσως κάποτε χρειασθεί να ξαναθρέψομε μεταξοσκώληκες.

Θα ήταν παράλειψη, να μην ευχαριστήσω την προϊσταμένη των Γενικών Αρχείων του Κράτους Ν. Χίου Ιουλία Φαράκλα, τον διευθυντή της Βιβλιοθήκης Κοραή Δημήτρη Δημητρακόπουλο και λοιπό προσωπικό για τη βοήθειά τους σε τούτη την έρευνα.

1. Γενικά αρχεία του κράτους, Αρχεία Ν. Χίου (που για συντομία σημειώνονται ΓΑΚ) και χειρόγραφα Βιβλιοθήκης Κοραή (που σημειώνονται για συντομία ως Χειρ)

2. 1725. ΓΑΚ ABE 347-49 και 1729. ΓΑΚ ABE347-158

3. 1726. ΓΑΚ ABE 353A-7

4. 1730. ΓΑΚ ABE 355-9

5. 1726. ΓΑΚ ABE 355-1

6. 1716. ΓΑΚ ABE 315-191V

7. 172. ΓΑΚ ABE 347-141

8. ΓΑΚ ABE 347-26

9. ΓΑΚ ABE 347-31

10. ΓΑΚ ABE 347-29

11. Χειρ. 145/66V

12. Χειρ. 145/69V

13. Χειρ. 145/163V

14. Χειρ. 148/180

15. ΓΑΚ ABE 69-138R

16. Χειρ. 126-24R

17. ΓΑΚ ABE 69-135V

18. Χειρ. 126/243

19. Χειρ. 147/51

20. Χειρ. 148/113V

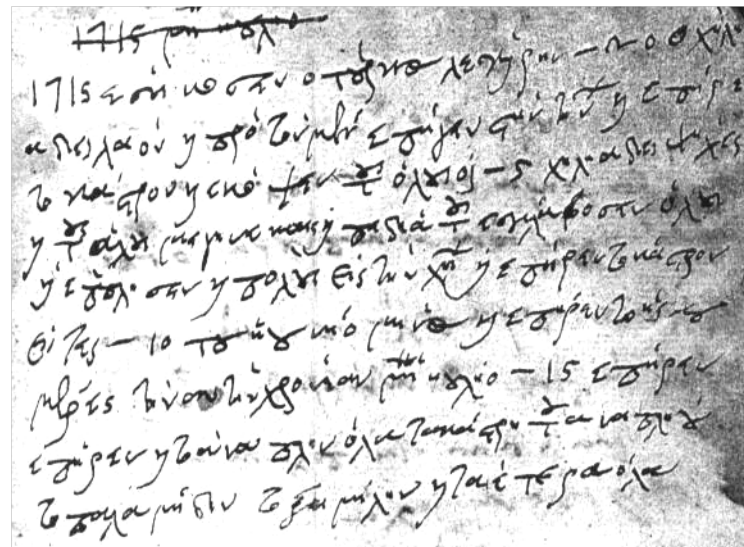
21. ΓΑΚ ABE 69/1V

22. ΓΑΚ ABE 69-134V

23. ΓΑΚ ABE 69-135R

24. ΓΑΚ ABE 69-135R

25. Στοιχεία από την ανέκδοτη εργασία του Δημ. Μελαχροινούδη «Κοπέλια».

(Βιβλ. Κοραήs Χειρ. 126/244)

Επιμέλεια-εκτύπωση: Περιοδικό «Δάφνη»

www.dafninet.gr

E-mail: info@dafninet.gr

Υπεύθυνος, copyright έκδοσης: Βαγγέλης Ρουφάκης Δαφνώνας Χίος 82100

Τηλέφωνο (22710) 78353 Κινητό 6942026026

E-mail: vroufak@otenet.gr